

Jerzy A. Kielech OSPPE

ŹRÓDŁA NAUCZANIA JANA PAWŁA II O GRZECHU I JEGO SKUTKACH

Nauczanie Jana Pawła II o grzechu i jego skutkach odznacza się charakterystycznym dla Papieża podejściem metodologicznym. Analiza poszczególnych tekstów zdaje się jednoznacznie potwierdzać ich biblijny i patrystyczny charakter. Ponadto często odwołuje się do powszechnego nauczania Kościoła, jak również uwzględnia poglądy współczesnych teologów.

Na marginesie trzeba dodać, że każde opracowanie teologiczne w zasadzie winno opierać się na takiej właśnie bazie źródłowej. Uzasadnia to zresztą przypomnienie Soboru Watykańskiego II: „Tradycja i Pismo św. wypływając z tego samego źródła Bożego zrastają się jakoś w jedno i zdążają do tego samego celu... Zadanie zaś autentycznej interpretacji Słowa Bożego, opisanego czy przekazanego przez Tradycję powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa”¹.

Słusznie więc od razu można postawić pytanie o to, w czym wyraża się specyfika papieskiego nauczania o grzechu. Otóż rozważania niniejsze stanowią właśnie próbę odpowiedzi na wspomniane pytanie. Nauczanie to zostanie scharakteryzowane najpierw w kontekście odniesień do Biblii i Tradycji patrystycznej, następnie zaś w odniesieniu do powszechnego nauczania Kościoła.

1. ODWOŁANIE SIĘ DO PODSTAW BIBLIJNYCH I TRADYCJI OJCÓW KOŚCIOŁA

Analiza tekstów papieskiego nauczania o grzechu i jego skutkach dowodzi, iż jest ono w zasadniczy sposób oparte na objawieniu Bożym

---

¹ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum”* (dalej cyt. KO), 9—10. Wszystkie dokumenty soborowe cytowane są na podstawie zbioru wydanego przez Pallottinum: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje. Tekst polski*, wyd. III, Poznań 1986.

Starego i Nowego Testamentu oraz na Tradycji patrystycznej. Takie stanowisko Papieża podyktowane jest nie tylko względami metodologicznymi, ale wypływa nade wszystko z faktu, że nie zrozumienie grzechu przez ludzi doby współczesnej, wynika właśnie z odrzucenia jego wymiaru transcendentnego. Objawienie Boże natomiast ukazuje ów transcendentny wymiar grzechu i dzięki temu uzupełnia takie koncepcje grzechu i winy, które dostrzegają tylko najbliższe, niepożądane skutki czynu, a pomijają jego wartość etyczną². Ostatecznie też prawda o grzechu staje się komunikatywna dzięki Objawieniu, w którym Bóg ukazuje Siebie, a jednocześnie odsłania człowiekowi najgłębszą prawdę o nim samym. Właśnie w świetle tych prawd następuje poznanie istoty zła zawartego w grzechu, odkrycie jego źródeł, wpływu na ludzką egzystencję³.

Papież nieustannie odnosi swe nauczanie do Objawienia, gdyż tylko takie ujęcie zapewnia niejako odsłonięcie istotnych elementów prawdy o człowieku i to nawet wtedy, gdyby zostały one usunięte ze świadomości ogółu w określonych warunkach społeczno-kulturalnych. Dotyczy to szczególnie świadomości grzechu⁴.

Podejście Jana Pawła II wydaje się być uzasadnione również i tym, co z naciskiem przypomina a zarazem zaleca Sobór Watykański II. Uczy on mianowicie, że podstawowym źródłem dla wszelkich rozważań teologicznych winno być *Pismo św.* To wymaganie, jak łatwo zauważyć, szczególnie dotyczy refleksji teologiczno-moralnej⁵.

Jan Paweł II dochodzi do wniosku, że *Pismo św.* nie podaje jednoznacznego określenia grzechu, pomimo, iż sam termin należy w *Biblii* do najczęściej używanych⁶. Poczynając bowiem od pierwszych kart *Księgi Rodzaju* (3), wciąż można spotykać omawianą problematykę, przy czym najwyraźniej tajemnicę zła ukazuje *Nowy Testament*⁷.

W jednej ze swych katechez, dotyczącej zagadnienia grzechu, Jan Paweł II stwierdza, że prawdę o grzechu należy stale interpreto-

² Por. B. Inlender, *Elementy personalizmu chrześcijańskiego w teologii grzechu*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” (dalej cyt. CzST), 14 (1986) 106.

³ Por. S. Rosik, *Grzech w świetle antropologii biblijnej*, CzST 14 (1986) 57.

⁴ Jan Paweł II, *Pierwszy grzech w dziejach człowieka: peccatum originale*, „L'Osservatore Romano” — wydanie polskie (dalej cyt. OR), 7 (1986), nr 9 (83), s. 14; por. B. Inlender, *iw.*, s. 15 (przypis 5).

⁵ Sobór Watykański II, *Dekret o formacji kapłanów „Optatam totius”*, 16.

⁶ Jan Paweł II, *Grzech człowieka a stan pierwotnej sprawiedliwości*, OR 7 (1986), nr 9 (83), s. 14.

⁷ Por. St. Olejnik, *Człowiek w konflikcie. Biblijne podstawy i współczesne przesłanki teologii grzechu*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 7 (1975), s. 57.

wać, sięgając do samego „początku”⁸, do grzechu pierwszego człowieka. Chodzi tu zasadniczo o fakt, iż ów „pierwszy grzech” jest niejako modelem każdego grzechu, jaki w ciągu wieków popełnia człowiek. Zresztą relacji tej i tak do końca nikt nie jest w stanie zrozumieć⁹.

U większości teologów podejmujących systematyczny wykład o grzechu, znajdujemy tradycyjne analizy danych Objawienia¹⁰. Nauczanie papieskie charakteryzuje się jednak analizą, jak dotąd, stosunkowo najobszerniejszą i zarazem najbardziej przekonywującą. Zauważa on wieloaspektowość wypowiedzi biblijnych, które niejednokrotnie wprost trudno uporządkować lub podciągnąć pod wspólną koncepcję grzechu. Świadomy całej złożoności danych Objawienia, Jan Paweł II dokonuje pewnego uporządkowania. Podkreśla bowiem, iż grzech jest niesprawiedliwością w stosunku do Boga¹¹, aktem sprzeciwu człowieka wobec woli Boga¹², jest odrzuceniem prawa Bożego¹³.

Należy jednak zastrzec, że tak sformułowane tezy dla wielu współczesnych teologów nie są zawsze przekonywujące. Stąd też dla jednoznacznego podkreślenia, że nie są one tylko rezultatem spekulacji, ale owocem wiernego odczytania Słowa Bożego, Jan Paweł II wiele uwagi poświęca omówieniu biblijnych obrazów, które w sposób jednoznaczny potwierdzają jego koncepcje i przemyślenia.

Pierwszy obraz, to opis bratobójstwa (Rdz 2—4). Papież podkreśla tragiczne następstwa grzechu, którymi są wewnętrzny nieład w człowieku i zerwanie harmonii pomiędzy ludźmi¹⁴.

Podobną wymowę posiada inny rozważany przez Jana Pawła II tekst, a mianowicie opowiadanie o wieży Babel (Rdz 11), gdzie dostrzega społeczny wymiar grzechu¹⁵. Wreszcie wiele miejsca poświęca on ewangelijnej przypowieści o synu marnotrawnym (Łk 15). Znamienne jest, że już w encyklice *Dives in misericordia* Papież odwołuje się

⁸ Jan Paweł II, *Grzech jako złamanie przymierza*, OR 7 (1986), nr 10 (84), s. 7; por. H. de Lubac, *Katolicyzm*, Kraków 1988 ss. 21—23; M. Flick, *Peccato originale*, w: *Nuovo dizionario di teologia*, Roma 1982 ss. 1131—1150.

⁹ *Katolicki katechizm dorosłych. Wyznanie wiary Kościoła* (wydany przez Niemiecką Konferencję Biskupów), Poznań 1987 s. 132.

¹⁰ Por. B. Häring, *Nauka Chrystusa. Teologia moralna*, Poznań 1962, t. 3, s. 70; por. także: A. Günthör, *Chiamata e risposta. Morale generale*, Alba 1976, t. I, s. 675.

¹¹ Jan Paweł II, *Grzech osobisty*, OR 7 (1986), nr 10 (84), s. 7.

¹² Jan Paweł II, *Powszechność grzechu w dziejach człowieka; jego dziedziczny charakter*, OR 7 (1986), nr 9 (83), s. 15.

¹³ Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym postannictwie Kościoła „Reconciliatio et poenitentia”*, Watykan 1986 (dalej cyt. ReP), 13.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

do tego tekstu biblijnego. W adhortacji apostołskiej *Reconciliatio et paenitentia* skupia się zasadniczo na podstawie drugiego, starszego syna, który odmawia udziału w uczcie. Przypowieść odczytana w ten sposób niejako przedstawia sytuację podzielonej przez egoizm rodziny ludzkiej.

Poprzez tak przeprowadzoną analizę tekstów biblijnych, Papież zdaje się niejako twierdzić, że czyn grzeszny nie dlatego jest zły moralnie, iż rodzi smutek i zgryzotę. Jego zło polega na tym, że wśród radości niesie klęskę osobowego bytu¹⁶. Takie papieskie podejście do zagadnień grzechu, daje niejako podstawy do hermeneutyki moralnej, której to zadaniem jest wydobyć autentycznie moralnego sensu z różnych form tworzących przekaz biblijny¹⁷.

Pozostając w kręgu odniesień biblijnych należy wspomnieć o innej charakterystycznej dla Papieża zasadzie w nauczaniu teologicznym, mianowicie o personalizmie. Częstokroć podkreśla on osobowy charakter grzechu, który jest ze swej istoty czynem osoby. Píše bowiem: „grzech aktualny ma zasadniczo i istotowo charakter osobisty i osobowy: jest to zawsze określony czyn osobowy, który jako niezgodny z prawem moralnym, sprzeciwia się woli Bożej”¹⁸. Papież odwołuje się przy tym do słów Chrystusa (Mk 7, 21—23; Mt 15, 18—20), które określają grzech jako to, co pochodzi z „serca” człowieka, z jego woli¹⁹.

Biblijny język, choć nie zawiera w większości pojęć właściwych filozoficznym określeniom osoby, jednak posiada określenia, które w pełni odpowiadają osobowej wizji Boga, człowieka i ludzkiego działania. Budować zatem teologię grzechu, nie oznacza tu nic innego jak tylko przedstawić obraz grzechu jako wynik działania podmiotowego²⁰.

W kontekście tego, co zostało powiedziane, właśnie akcent personalistyczny w nauczaniu Jana Pawła II posiada tu szczególne znaczenie. Papież niejednokrotnie podkreśla też te elementy osobowe przy omawianiu skutków grzechu²¹, co ma obecnie ogromne znaczenie przy powszechnym tworzeniu teorii osoby, opartych jedynie na zasadach biologizmu, psychologizmu czy socjologizmu²².

Wydaje się też koniecznym podkreślenie faktu, że teologia Jana Pawła II o grzechu i jego skutkach, budowana na fundamencie Obja-

¹⁶ Por. B. Inlender, jw. s. 30.

¹⁷ Tamże s. 28.

¹⁸ Jan Paweł II, *Grzech osobisty*, jw.

¹⁹ Tamże s. 8.

²⁰ Por. B. Inlender, jw. s. 22.

²¹ Jan Paweł II, *Grzech jako „alienacja”*, OR 7 (1986), nr 10 (84), s. 8.

²² Por. B. Inlender, jw. s. 23.

wienia, w sposób szczególny opiera się na nauce *Nowego Testamentu*. Uwidacznia się to zwłaszcza w częstym odwoływaniu się Papieża do pism św. Jana Apostoła (J 8, 34; 1 J 1, 8nn; 2, 15—16; 5, 19) i św. Pawła (2 Tes 2, 7; Rz 2, 14—15; 5, 19n).

Specyfika papieskiego nauczania o grzechu wyraża się również poprzez połączenie grzechu z rzeczywistością Przymierza, jakie Bóg zawarł z człowiekiem. Jan Paweł II stwierdza, że „Bóg, którego znamy z Objawienia jest Bogiem Przymierza. Człowiek natomiast poprzez swoje nieposłuszeństwo łamie to Przymierze”²³. Papież dostrzegając powstałą tu implikację, która wyraża się w stwierdzeniu, że koniecznym jest wniknięcie w logikę Przymierza, jeśli chce się zrozumieć zagadkę grzechu²⁴, rozwija koncepcję Przymierza między Bogiem a człowiekiem, ubogacając tym samym nasze spojrzenie na „tajemnicę nieprawości”²⁵.

Cechą charakterystyczną nauczania Jana Pawła II o grzechu i jego skutkach jest odwołanie się także do Tradycji Ojców Kościoła. Wydaje się to zresztą słuszne, w myśl tego, co naucza Sobór Watykański II, że „Kościół osiąga pewność swoją, co do wszystkich prawd objawionych nie przez samo Pismo Święte”, ale to „Pismo Święte i Tradycja stanowią jeden święty depozyt Słowa Bożego, powierzony Kościołowi”²⁶.

Papież często sięga do Tradycji Ojców Kościoła zachodniego. Szczególnie bliska mu jest nauka św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu²⁷. Natomiast rzadziej sięga do myśli Ojców wschodnich. Oni to bowiem w przedstawianiu rzeczywistości grzechu jakby pomijają czynnik nieładu i bezprawia, podkreślając takie aspekty jak: ugodzenie w miłość, niewdzięczność, zatarcie obrazu Boga w duszy człowieka²⁸.

Wspominając o autorze *Wyznań*, Papież nie waha się wciąż podkreślać jego ogromne zasługi dla rozwoju myśli teologiczno-moralnej, pisząc choćby następujące słowa: „Kiedy szukamy źródła owego „kłamstwa”, które legło u początku dziejów grzechu..., przypominają się słowa wielkiego Augustyna: *amor sui usque ad contemptum Dei*”²⁹.

Św. Augustyn nie podaje wprawdzie jednoznacznego określenia

²³ Jan Paweł II, *Grzech jako złamanie przymierza*, jw. s. 7.

²⁴ Por. A. Maggiolini, *Grzech człowieka*, „Communio” 4 (1984), nr 5 (23), s. 12.

²⁵ Jan Paweł II, *Grzech jako złamanie przymierza*, jw.

²⁶ KO 9—10.

²⁷ ReP 17.

²⁸ Por. St. Olejnik, *Dar. Odpowiedź. Wezwanie. Teologia moralna*, Warszawa 1988, t. III, s. 203.

²⁹ Jan Paweł II, *Grzech jako „alienacja”*, jw. s. 8; por. Św. Augustyn, *De civitate Dei*. 14, 2, w: J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Paris 1841—1864 (dalej cyt. PL), 41, 438.

grzechu, gdyż raz mówi o nim jako o działaniu lub pragnieniu przeciwnym prawu Bożemu³⁰. Gdzie indziej natomiast ukazuje go jako nieład i przewrotność³¹. Zatem biskup z Hippony przez grzech rozumie nie tylko przeciwieństwo cnoty, czy niewłaściwe korzystanie z dóbr powierzonych człowiekowi, ale przede wszystkim naruszenie należytego porządku, bunt i niesprawiedliwość względem Boga.

Odwoływanie się Papieża do myśli teologicznej św. Tomasza jest jeszcze bardziej wyraźne częstsze. Wprawdzie refleksja teologiczna Akwinaty jest udaną kompilacją nauki Ojców: św. Augustyna i św. Anzelma z Cantenbury, ale nie umniejsza to wcale rangi wniosków poczynionych przez tegoż autora³². Jego powszechnie znana definicja grzechu, jako odwrócenie się od Boga i zwrócenie ku stworzeniom³³, jest właśnie udanym zapożyczeniem od św. Augustyna.

Doktor Anielski rozważa grzech w kilku płaszczyznach. Podstawowe jednak znaczenie wydaje się mieć u niego teoria grzechu w kontekście celu ostatecznego człowieka, w którym to upatruje fundament, istotę moralności. Tym celem dla człowieka jest Bóg, jest oddanie mu chwały. Jednak istota ludzka może odwrócić się od tego celu (*aversio a Deo*) i zwrócić się ku stworzeniom (*conversio a creatura*)³⁴. Ta właśnie refleksja utrwała się powszechnie w nauczaniu teologicznym i dominuje do ostatnich lat³⁵. Z tego dorobku obficie korzysta Jan Paweł II.

2. WIERNOŚĆ ORZECZENIOM SOBOROWYM I NAUCZANIU POWSZECHNEMU

Dla Soboru Watykańskiego II „zadanie autentycznej interpretacji Słowa Bożego..., powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła”³⁶. Stąd jawi się pytanie: jaka więc rola w tych dociekaniach przypada posłudze Papieża, jako głowy Kościoła?

³⁰ *Peccatum est factum vel dictum vel concipilum aliquid contra legem aeternam.* — Św. Augustyn, *Contra Faustum*. XXII, 27, PL 42, 418. Takie zresztą określenie stanowiło podstawę do późniejszych, nader powszechnych definicji grzechu, rozumianych przede wszystkim jako przekroczenie prawa.

³¹ *Est autem peccatum nominis inordinatio atque perversitas; id est, a praestatione conditore aversio, et ad condita inferiora conversio.* — Św. Augustyn, *Quaestiones ad Simplicianum*. I. 2, 18, PL 32, 11 i 269.

³² Por. St. Olejnik, *W odpowiedzi na dar i powołanie Boże*, Warszawa 1979 s. 394.

³³ Św. Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae*, Taurini 1939, III, q. 88, a. 4, ad. 1.

³⁴ Por. St. Olejnik, *W odpowiedzi na dar i powołanie Boże*, jw. s. 395.

³⁵ Por. St. Witek, *Sakrament pojednania*, Poznań–Warszawa 1979 s. 27.

³⁶ KO 9.

Otóż nauczanie Kościoła najlepiej reprezentuje i wyraża każdorazowy Papież. On to swym autorytetem wyjaśnia Słowo Boże, integruje Kościół i wyzwala świadectwo wiary³⁷. Niewątpliwie powinien on korzystać z osiągnięć badań nauk humanistycznych, jednakże jego nauczanie nie może być tylko syntezą poglądów teologicznych, czy zaspokajaniem potrzeb wiernych w określonym czasie czy środowisku. Nauczanie papieskie dotyczy przede wszystkim wiary i moralności³⁸.

Sledząc nauczanie Jana Pawła II dotyczące grzechu, należy stwierdzić, że odwołuje się on często nade wszystko do nauki Soborów Trydenckiego i Watykańskiego II. Sobór Trydencki bowiem uwydatnia szczególnie pojęcie grzechu jako obrazę Boga. Określenie to przejmuje nauczanie teologów oraz liturgia Kościoła³⁹. Sobór ten zwraca również uwagę na rolę Sakramentu Pokuty w życiu chrześcijańskim. Przy czym sakrament ten jest rozumiany jako *actus iudicialis*. Spowiednik zaś jako sędzia, co w znacznym stopniu przyczynia się do pogłębienia legalizmu w samym pojmowaniu grzechu⁴⁰. Jan Paweł II choć niejednokrotnie odwołuje się do nauczania Soboru Trydenckiego, to jednak unika legalizmu, jako teorii mało obiektywnej.

Sobór Watykański II natomiast z racji swego duszpasterskiego charakteru, nie zajmuje się pojęciem grzechu i jego skutków. Pozostaje raczej przy twierdzeniach ogólnych. Analiza dokumentów soborowych⁴¹ prowadzi do przekonania, że grzech jako „problem teologiczny” jest traktowany drugoplanowo.

Jan Paweł II w swej nauce o grzechu, choć opiera się na dokumentach ostatniego Soboru, to jednak w znacznym stopniu aktualizuje je i ubogaca. Sam problem poczucia grzechu omawia on bardziej szczegółowo. Jego zdaniem u podstaw zaniku poczucia grzechu leży „zaciemnienie sumienia”, będącego dla Soboru Watykańskiego II „najtajniejszym ośrodkiem i sanktuarium człowieka”⁴². Sobór zwraca uwagę

³⁷ Por. M. Majewski, *Teologia katechezy*, Wrocław 1989 s. 33.

³⁸ Tamże.

³⁹ Nie trzeba dowodzić powszechności tego określenia. Wystarczy wspomnieć o najczęściej przyjętej przez wiernych formule podczas spowiedzi, zapowiadającej wyznanie grzechów: „obraziłem Pana Boga następującymi grzechami”. — *Obrzędy Pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981 s. 220.

⁴⁰ Por. *Breviarium fidei*, Poznań 1988 nry 453–456.

⁴¹ Zob. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* „*Gaudium et spes*” (dalej cyt. KDK), 109; KO 2, 11, 36, 44, 56, 59; *Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich* „*Nostra aetate*”, 1; *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli* „*Inter mirifica*”, 7; *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego* „*Perfectae caritatis*”, 5; *Dekret o apostołstwie świeckich* „*Apostolicam actuositatem*”, 7; *Dekret o działalności misyjnej Kościoła* „*Ad gentes divinitus*”, 8.

⁴² KDK 16.

na niebezpieczeństwo sekularyzmu⁴³, wynikające ze sposobu życia, w którym chodzi o to, by więcej „mieć”, aniżeli „być” Myśl tę rozwija Jan Paweł II. Dodaje przy tym, że sekularyzm jest zespołem poglądów i zwyczajów, które, oparte na ideach humanistycznych, oderwanych całkowicie od Boga, dążą jednocześnie ku działaniu skierowanemu na produkcję, konsumpcję i zażywanie przyjemności. Pomijają tym samym niebezpieczeństwo utraty własnej duszy⁴⁴.

Dokumenty soborowe, na które powołuje się Papież w nauce o grzechu⁴⁵ przypominają istnienie powszechnych norm moralnych, których zakwestionowanie powoduje, iż trudno jest mówić o samym grzechu jako wykroczeniu moralnym⁴⁶. Papież natomiast zwraca uwagę na taki fakt, iż czynników, które osłabiają poczucie grzechu we współczesnym świecie nie należy szukać jedynie poza Kościołem. Zdecydowanie, z całą powagą wskazuje on na niewłaściwe zjawiska w samym Kościele. Niektórzy bowiem teologowie, według Papieża, wprost dążą do relatywizacji powszechnych zasad moralnych, przechodząc od widzenia grzechu wszędzie do niedostrzegania go nigdzie⁴⁷.

Bogata jest problematyka grzechu i jego następstw w nauczaniu Jana Pawła II. Wydobicie jej treści nie jest rzeczą łatwą. Toteż wiele kwestii pozostaje tu do wnikliwszego rozważenia, zwłaszcza w świetle pastoralnej działalności Kościoła.

Reasumując, można stwierdzić, że grzech w nauczaniu Jana Pawła II ujmowany jest jako rzeczywistość związana z człowiekiem. W dokumentach papieskich, zwłaszcza w adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et paenitentia*, wina moralna traktowana jest w kontekście objawionej antropologii, w pełni prawdy o człowieku. Istotą grzechu, jak przypomina Papież, jest sprzeciw człowieka wobec wzywającej miłości Boga. Stąd apel do teologii moralnej, by poprzez swoją refleksję naukową ciągle przypominała epoce, której grozi utrata świadomości grzechu, iż przyczyną takiego zagrożenia jest przede wszystkim zagubienie właściwego pojęcia Boga i człowieka.

Wydaje się, iż konieczne są także badania nad problemem przyj-

⁴³ KDK 35.

⁴⁴ ReP 18.

⁴⁵ Zob. KDK 16 oraz Dekret o wolności religijnej „*Dignitatis humanae*”, 3.

⁴⁶ Jan XXIII, Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności „*Pacem in terris*”, Paris 1963, nr 38; por. Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej „*Persona humana*”, nry 5—6.

⁴⁷ ReP 18.

mowania przez wiernych papieskiego nauczania o grzechu. Można także postawić pytanie o to, czy na przykład katolików polskich dotyczą te problemy, na które zwraca uwagę Papież, a więc osłabienie poczucia grzechu i utrata jego sensu.

Grzech jest sprzeniewierzeniem woli Bożej, która zawarta jest m. in. w dekalogu. Otóż obecnie nie bardzo wiadomo, jak dalece jest ona respektowana w Polsce, w tym co dotyczy tzw. pierwszej tablicy (obowiązków wobec Boga) i tablicy drugiej (obowiązków wobec siebie i bliźnich). Powierzchnowa obserwacja wskazuje bowiem na poważne spustoszenie, zwłaszcza w obrębie drugiej tablicy. Głębsze badania z pewnością dostarczyłyby szczegółów. Te zaś mogłyby posłużyć do opracowania zarysów odpowiedniej posługi duszpasterskiej, aby w ten sposób wyjść naprzeciw smutnej rzeczywistości człowieka uwikłanego w grzech.

LE FONTI DELL'INSEGNAMENTO DI GIOVANNI PAOLO II A PROPOSITO DEL PECCATO E DEI SUOI EFFETTI

S o m m a r i o

L'insegnamento di Giovanni Paolo II a proposito del peccato e dei suoi effetti è caratterizzato da un metodo specifico, adoperato dal Papa. L'analisi dei singoli testi conferma chiaramente il loro carattere biblico e patristico. Inoltre, viene fuori la specifica del pensiero del Sommo Pontefice il quale ricorre spesso all'insegnamento commune della Chiesa, nonché prende in considerazione le opinioni dei teologi contemporanei. In che, dunque, si manifesta l'originalità dell'insegnamento di Giovanni Paolo II, dato che ogni buon lavoro teologico in linea di massima deve basarsi proprio su tale fondamento? Le presenti riflessioni costituiranno proprio una risposta a questa difficoltà essendo — si capisce — solamente un tentativo di dimostrare la suddetta originalità del Papa.

L'articolo è composto da due parti. Nella prima parte sono stati caratterizzati i principali argomenti dell'insegnamento del Papa a proposito del peccato nella luce della Bibbia e della Tradizione patristica. La seconda parte tratta la stessa tematica, appellandosi, però, al commune insegnamento della Chiesa e di alcune opinioni teologiche.

Traduzione dell'autore